

*Мединська Тетяна Володимирівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, кредиту та страхування,
Львівський торговельно-економічний університет;
Боднарюк Ірина Леонідівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту,
Рівненська філія Європейського університету*

ГРОМАДСЬКИЙ БЮДЖЕТ : ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ТА ПЕРЕВАГИ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Досліджуючи сучасні зміни та ініціативи у сфері децентралізації влади як у світі, так і в Європі, можна відстежити тенденцію, пов'язану із залученням громадян до процесу безпосереднього впливу на функціонування тих населених пунктів, в яких вони працюють і живуть. Громадянам гарантується широкий спектр форм участі у здійсненні публічної влади, не обмежуючи їх лише законодавчо закріпленими інституціями (референдум, вибори чи публічні слухання), що на практиці не повною мірою репрезентують інтереси громадян, а також виключають можливість здійснення реального фінансового контролю над ініціативами та фактичними діями влади.

Проте, незважаючи на певний оптимізм та райдужні очікування, як виявилось, процеси децентралізації в сучасному українському суспільстві відбуваються зі значними труднощами. З-поміж суттєвих причин варто назвати: брак кваліфікованих спеціалістів, професійні компетенції яких дозволили б ефективно імплементувати реформу на місцях; інституційний спротив реформі; соціально-демографічні фактори та ін. [1, с. 215]. На сучасному етапі розвитку інституту місцевого самоврядування в Україні важливим є продовження пошуків ефективної моделі залучення громадян до бюджетного процесу на місцевому рівні, наукове обґрунтування процесу складання громадських бюджетів та їх впровадження у вітчизняну практику.

Залучення громадян до процесу функціонування населених пунктів, в яких вони проживають, і бюджетного процесу зокрема, можливе в умовах демократії участі, яка передбачає поєднання елементів представницької демократії на національному рівні з прямою участю населення у політичному процесі на місцевому рівні. Демократія участі або партисипативна демократія (англ. *participate* – брати участь) – це такий вид демократії, який передбачає безпосередню участь членів територіальної громади в управлінні нею, тобто у процесах підготовки, ухвалення управлінських рішень та контролю за їх реалізацією [2, с. 72].

Бюджет участі, або партисипативний бюджет, є однією з форм демократії участі на місцевому рівні, що забезпечує системний механізм залучення громадян до процесу прийняття бюджетних рішень певної територіальної громади. Поняття «бюджет участі» можна розглядати у широкому класичному розумінні: впровадження такого бюджету вимагає повної зміни уявлення про управління містом – необхідність відходу від класичної представницької

демократії до демократії участі, яка акцентує увагу на прямій участі громадян у політичному процесі на рівні міста. У вузькому сенсі бюджет участі є демократичним процесом, в якому мешканці безпосередньо вирішують, як витратити певну частину місцевого бюджету, який, на відміну від класичного, стосується тільки маржинального його розподілу, не вимагаючи реформи системи управління містом.

Інституція «бюджет участі» повинна швидше прагнути до самовдосконалення, а не до копіювання певних рішень і, як наслідок, відтворення одних і тих самих помилок [3]. Так, можна дослідити досвід функціонування та використання бюджету участі певної країни чи міста, однак у кінцевому результаті необхідно створити свою індивідуальну та унікальну модель цього бюджету. Отже, те, що процес заслуговує називатися бюджетом участі, визначає базовий принцип – реальне залучення громадян до прийняття бюджетних рішень. Інші принципи, якими керуються організатори, не мають обмеженого переліку, однак європейські науковці виділяють такі найбільш важливі з них (рис. 1, за даними [4, с. 91]).

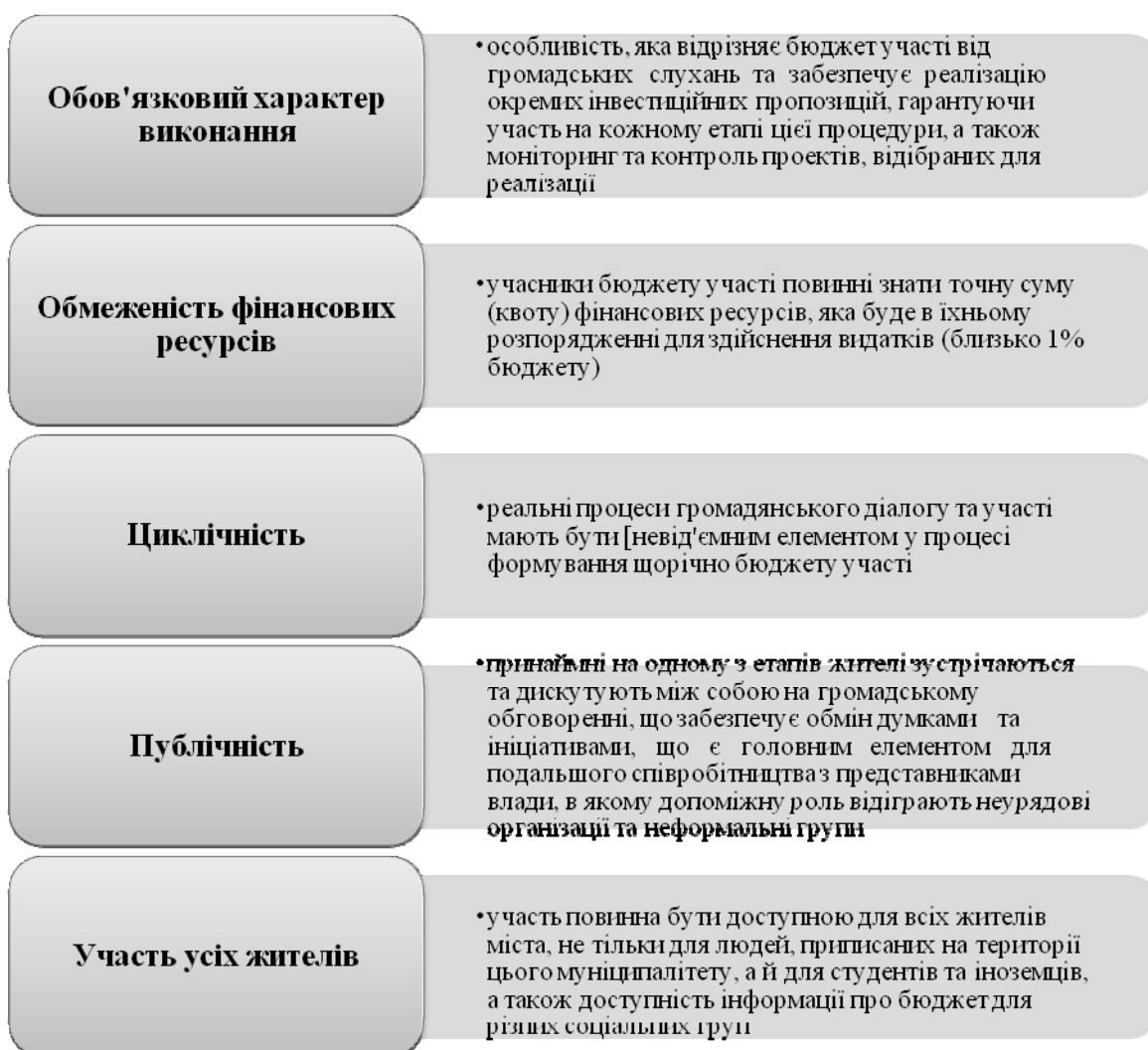

Рис. 1. Основні принципи побудови громадського бюджету

З урахуванням цих принципів, ідеальним взірцем, на думку багатьох науковців, вважається інноваційний механізм бюджету участі, впроваджений у бразильському місті Порту-Алегрі в 1990–2004 рр. Успіх бразильського міста

викликав масове копіювання та застосовування у багатьох містах та країнах Північної Америки, Африки, Азії і Європи, що привело до створення понад 25-мільйонної мережі громадян, які беруть участь у процесі спільного з місцевою владою прийняття рішень у бюджетній сфері [5]. В Європі цей процес почав поширюватися з початком 2000 р. і сьогодні охоплює такі країни, як Іспанія, Франція, Італія, Велика Британія, Німеччина, Албанія, Вірменія, Болгарія, Молдова, Польща та ін.

Варто зазначити, що дедалі більше місцевих органів влади задоволені результатами пілотних програм бюджету участі і успішно впроваджують їх на наступні роки. Популярність цього процесу зумовлена перевагами, які отримують мешканці, місцеві органи влади та загалом місто (табл. 1).

Таблиця 1

**Переваги впровадження громадського бюджету
для суб'єктів бюджетних відносин**

Переваги для органів місцевої влади	Переваги для мешканців
<ul style="list-style-type: none"> • Зміцнює легітимність влади за рахунок розвитку діалогу і поліпшення комунікації з мешканцями; • робить більш ефективним процес розподілу державних коштів; • буде соціальну рівновагу – представники органів місцевої влади повинні досягти згоди щодо бюджетних пріоритетів із мешканцями; • публічна форма розгляду та прийняття бюджету сприяє більш глибокому розумінню специфіки роботи представників місцевої влади, мешканці мають можливість відчувати труднощі та перешкоди роботи представників влади; • впровадження громадської участі та контролю допомагає збільшити відповідальність посадових осіб; • підвищує активність громадськості та збільшується рівень соціальної згуртованості, зокрема людей з різних верств суспільства в процесі прийняття спільних рішень у бюджетній сфері; • представники органів місцевого самоврядування мають шанс для задоволення реальних потреб своїх виборців; • підвищується прозорість бюджетного процесу, даючи мешканцям доступ до інформації про те, на які цілі використовуються фінансові ресурси від сплати податків 	<ul style="list-style-type: none"> • Легкий доступ до інформації про кількість зібраних податків, видатків бюджету і бюджетних прогнозів; • можливість участі у прийнятті рішень, які стосуються різноманітних сфер життя місцевої громади; • поглиблення демократії та активної громадянської позиції; • залучення до розвитку і реконструкції власного населеного пункту; • підвищення рівня розуміння між різними групами мешканців; • підвищення рівня довіри населення до влади

Головне – що діалог з громадськістю через її безпосередню участь у процесі ухвалення рішень приносить відчутні результати: сприяє інтеграції і активації мешканців, обміну думками та ідеями, реалізує освітні цілі та підвищує фінансову грамотність, а також сприяє раціональному витрачанням

державних коштів [6]. Підвищення обізнаності та свідомості громадськості, її зацікавленість публічним життям збільшує ефективність і прозорість процесів прийняття та реалізації рішень у будь-якій сфері.

Бюджет участі (громадський бюджет) повинен бути частиною кардинальної адміністративної реформи, яка передбачає надання можливості громадянам не лише розпоряджатися невеликою частиною державних коштів, а й іти далі у напрямі зміни філософії функціонування та управління містом як політичним співтовариством, в якому громадськість буде трактуватись як повноцінний партнер для представників місцевих органів влади і приймати рішення щодо інвестиційних пріоритетів.

Позитивний досвід багатьох країн світу та своєрідна мода на активізацію громадської участі уможливають висновок, що ідея впровадження бюджету участі стає потужним інструментом у руках громадян. Бюджет участі має величезний потенціал, але для його використання цей інститут має бути організованим не тільки для мешканців, а й насамперед разом з ними.

Вважаємо, що значні перспективи процес упровадження громадських бюджетів має у містах України, в результаті чого мешканці кожної громади не тільки будуть прагнути задовольнити свої потреби, а й отримують глобальне уявлення про бюджет і процес перерозподілу державних коштів і можуть стати свідомими громадянами та партнерами для представників влади. У зв'язку з цим органи місцевого самоврядування в Україні можуть застосовувати бюджет участі як гнучкий, політично нейтральний інструмент, який, ґрунтуючись на відкритих зустрічах громадян, результативно підвищить ефективність реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, а також забезпечить досягнення низки переваг у короткостроковій та довгостроковій перспективах. У світлі останніх запланованих реформ усіх сфер життя українського суспільства, на нашу думку, впровадження громадського бюджету є шансом для створення постійної та сталої співпраці між представниками влади та громадянами на основі спільного аналізу існуючих проблем та пошуку можливих шляхів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Максимович О. В., Крпельницька С. О., Мединська Т. В. Ключові елементи стратегічного планування розвитку територіальних громад прикарпатського регіону в умовах євроінтеграційних процесів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону – Івано-Франківськ. 2018. Вип. 14., Т. 1. С. 213–230.
2. Бабух І. Роль місцевих бюджетів та органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком територіальних громад // Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (1). С. 70–75.
3. Шевченко О. Удосконалення системи формування місцевих бюджетів на основі резервів розвитку громад. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vtneu_2015_3_9.
4. Кириленко О., Чайковська І. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду // Вісник ТНЕУ. 2015. № 2. С. 86–100.

5. Standardy procesów budżetu partycypacyjnego w Polsce. Warszawa: Fundacja PBIS “Stocznia”, 2015/ URL: <http://partycypacjaobywatelska.pl/standardybp/>

6. Котіна Г. М., Степура М. М., Батюта А. Ю. Альтернативні технології бюджетного забезпечення територіального розвитку: імплементація світового досвіду у вітчизняну практику. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_24_20

*Мельничук Ірина Олександрівна,
викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

Сучасні реалії надходження та використання бюджетних коштів демонструють складні умови та обставини формування бюджету, що загострює проблему ефективного забезпечення та функціонування місцевих бюджетів. Відсутність абсолютної фінансової автономії органів місцевого самоврядування та обмеженість фінансових ресурсів стали загальнодержавними проблемами. Такий стан справ зумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень у контексті вивчення особливостей формування доходів місцевих бюджетів України як основи фінансової незалежності місцевого самоврядування.

Доходи місцевих бюджетів – це економічні відносини, які виникають у процесі формування фінансових ресурсів на регіональному рівні та призначені для реалізації функцій і завдань органів місцевого самоврядування. За рахунок доходів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Вони формуються з різних джерел, причому порядок їх формування залежно від джерела регулюється різними законодавчими актами, але суть формування цих різних джерел одна: податкові чи неподаткові надходження від підприємств усіх форм власності та від населення, які об'єднуються у фінансові ресурси та зосереджуються в місцевому бюджеті [1].

Важливість доходів місцевих бюджетів обумовлена особливою роллю, яку вони виконують у кожній унітарній країні, виступаючи фінансовою основою місцевого самоврядування. За рахунок коштів місцевих бюджетів фінансуються найбільш значні заходи держави в галузі освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, тобто здійснюються всі ті витрати, які зачіпають інтереси широких верств населення. Крім того, бюджети є одним із важелів, за допомогою яких проводиться перерозподіл валового внутрішнього продукту, насамперед серед окремих соціальних груп населення та територій. І тому від того, наскільки раціонально побудована система місцевих бюджетів, залежить ефективність функціонування усієї бюджетної системи, успішне здійснення фінансової політики держави. Нинішній стан економіки України